
Румен Янков/ *Rumen Yankov*

**ДИВЕРСИФИКАЦИЯ НА ТУРИЗМА –
ВЪЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВИ НА ПРИМЕРА
НА ОБЩИНА СОЗОПОЛ**

*Diversification of tourism – opportunities and
perspectives of the example of Sozopol Municipality*

Sozopol municipality has an important place in the development of marine tourism in the country. The tourism in the coastal zone accumulates many problems. This puts into question the sustainability of tourism in the future as the backbone of local economy. The main problems are excessive construction related to tourism development, the limited capacity of beaches and one-sided specialization.

The municipality must be geared towards the development of cultural tourism and alternative forms. The crisis in recent years reinforces the necessity of offering a diversified tourism product.

Keywords: tourism, marine tourism, Sozopol, municipality, tourist resources, perspectives, diversification, Black sea coast

1. Обща ситуация

Община Созопол заема площ около 500 км² на южния бряг на Бургаския залив. На територията ѝ живеят 15 хил. д., една трета от които в общинския център, а останалите са в съседния град Черноморец и десетина села във вътрешността. Успоредният на брега и невисок (до 376 м) Медни рид разделя градската и курортна морска “фасада” на общината от селската периферия, разчитаща на земеделие и горско стопанство.

Бумът на масовия туризъм през последното десетилетие ускори допълнително крайморските общини. На община Созопол се пада 0,5% от територията и 0,2% от населението на България. Въпреки тези скромни параметри общината има важно място в икономиката на страната чрез ролята си във вътрешния и международен туризъм. Развива се изключително морски ваканционен туризъм с рязко изразена сезонност. По реализирани нощувки и приходи от туризма община Созопол е сред водещите в страната. По черноморското крайбрежие тя отстъпва само на главните центрове Варна и Бургас, и на

общините Несебър и Балчик – заради резултатите на разположените на територията им големи туристически комплекси Слънчев бряг и Албена.

Темата засяга главно развитието на бреговата зона на общината. За разлика от стопанската дрямка във вътрешността, тук протекоха динамични промени в земеползването, инфраструктурата и облика на селищата. Растежът изостря проблеми, дори заплахи, пред устойчивото развитие на туризма като гръбнак на местната икономика. Възможно ли е продължаване на екстензивния растеж, къде са пределите и какво следва от това за общината? Застрашен ли е този участък от крайбрежието и от какво? Отговорът на тези въпроси, според нас, се крие в оценката на възможното въздействие на три основни фактора: презастрояването на територията, унищожаването на природно-туристическите ресурси, загърбването на културния потенциал и алтернативните форми на туризма за сметка на едностранчивата досегашна специализация.

2. Състояние и капацитет на плажовете в община Созопол

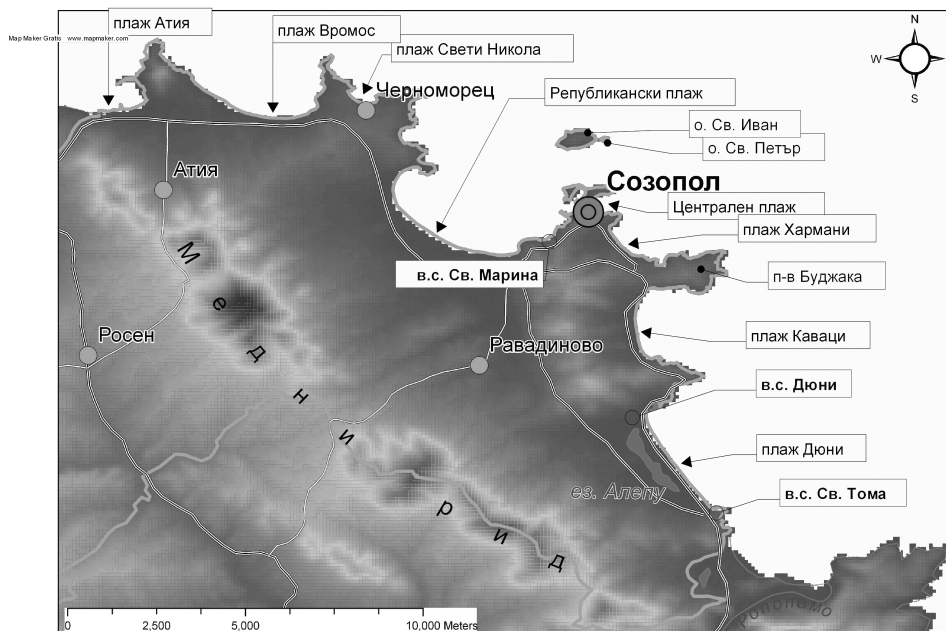
Созопол пръв посреща потока на юг от транспортно-туристическия събирателен възел Бургас. Това е благоприятно за обема на туристопотока, както и за инвестициите в общината. Морският бряг на общината включва силно разчленен участък с дължина 57 км. Към него спадат и островите Св. Иван (най-големият български черноморски остров) и Св. Петър. Високите скалисти полуострови се редуват с ивици пясъчни плажове с обща дължина 17 км. Плажовете са разположени в защитени от прибой и теченията заливи, което ги прави относително стабилни в геоморфоложко отношение. Естествено продължение и резерв на плажовете са пясъчните дюни зад тях.

Табл. 1. Площ на пясъчните ивици на територията на община Созопол

Пясъчни ивици	Общо (дка)	в т.ч. плаж (дка)	в т.ч. дюни (дка)	Бележка
Залив Атия	14	14	0	Частично в общината
Вромос	204	204	0	
Свети Никола	39	39	0	Черноморец
Републикански плаж	459	62	397	Черноморец – Св. Марина
Централен плаж-Созопол	18	18	0	
Харманите	40	26	14	Созопол - юг
Каваците	100	4	96	
Алепу	238	172	66	Дюни – Св. Тома
общо	1111	537	574	

Този основен ресурс на морския туризъм изглежда сигурен и достатъчен, но в т. 4. ще се вгледаме малко по-подробно дали наистина е така.

Фиг. 1. Разположение на плажните ивици на територията на община Созопол

3. Климатични и екологични туристически ресурси

Климатът в община Созопол е преходен с ветровита, влажна зима, хладна пролет, сухо лято с много безоблачни дни и продължителна, топла есен. Студеното полугодие е неподходящо за рекреация главно заради влажността и силните морски ветрове. Характеристиките на слънчевото греене осигуряват оптимални възможности за хелиотерапия в продължение на 5–6 месеца годишно, т.е. от април до края на септември. За разлика от Бургас и Варна, няма местни промишлени замърсители на въздуха.

Защитените територии са друг потенциално значим туристически ресурс за общината, който за разлика от климата и плажовете, изисква постоянна поддръжка. Известният резерват “Пясъчна лилия” в района на къмпинг “Каваците”, напр. е негативен пример на стопанисване и съществува само по документи. Следващите жертви на строителната експанзия могат да станат блатата и пясъчните дюни на Алепу и в местността Герена – къмпинг “Градина”. Сега предлаганите туристически продукти не включват природните ресурси във вътрешността на общината, т.е. обектите им не генерират приходи, част от които биха се върнали за по-адекватното им опазване.

4. Леглова база и използваемост на плажовете

Според един доста механичен подход, при минимална норма 8 м²/човек, плажовете на общината, но без дюните, имат капацитет за едновременно използване от 67 хил. д.

Съпоставката на капацитета на плажовете с легловата база, реализираните ношувки и пренощувалите лица е сериозен проблем поради отсъствието на достоверни данни на ниво общини, изключването от официалните статистически данни на местата за подслон до 10 легла (голяма част от къщите в Созопол и Черноморец), недекларирането на дейността в това направление и др. По данни на НСИ, напр., Бургаска област през 2009 г. има 107 хил. туристически легла в места за настаняване с над 10 легла, от които 60 хил. са в курортните комплекси Елените, Слънчев бряг, Дюни и ММЦ-Приморско. Остават 47 хил. легла за крайбрежните селища, вкл. Обзор, Несебър, Бургас, Созопол, Приморско, Царево и редица други градчета, села, ваканционни селища и къмпинги.

Дори ако ограничим наблюдението само до гр. Созопол, горното разпределение е твърде далеч от действителността. Още към 2004 г., в средата на строителния бум, при разработването на плана за развитие (стр. 28 от ОПР) общинската администрация, макар и с някои уговорки, оценява легловата база в Созопол и вилната зона Буджака на около 30–35 хил. легла, и други 15 хил. в Черноморец и в с. “Дюни”. В гр. Созопол и близката околност е основната концентрация на туристическата база в общината. Може да се приеме за сигурно, че сега тук се предлагат не по-малко от 50 хил. легла, които от последната десетдневка на юли до края на август са заети почти изцяло. Същевременно, двата градски плажа на Созопол по посочения норматив могат да поемат общо 7 хил. д. Добре е, че поне местните хора (около 5 хил. д.) са достатъчно заети през лятото, за да ходят на плаж. Дори като отчетем естественото текучество и факта, че част от туристите не посещават плажовете или се насочват към крайградски плажове, то все пак нормата е превишена в пъти, което впрочем едва ли се нуждае от специални доказателства.

Трудно осъществима изглежда възможността летиращите в гр. Созопол да използват други, по-отдалечени плажове. Освен разстоянието, пред използването им има и други ограничители. Да ги разгледаме накратко в реда от табл. 1:

- плаж Атия – частично на територията на общината, но разположен непосредствено до военноморска база, което го прави неизползваем;
- плаж Вромос – установена е радиоактивност заради изтичанията от хвостохранилището в Медни рид; не е забранен за използване, но плажуването е на отговорността на самите туристи;
- плаж Св. Никола – твърде малък дори само за гр. Черноморец;
- Републикански плаж – най-голям по площ и удобно разположен между Созопол и Черноморец; тук се съсредоточават “дивите” туристи за уикенда, преспиващи в каравани, палатки, автомобили или направо на плажа; недостатък е отсъствието на непрекъснат и безопасен пешеходен подход от/към града;

– плаж Каваци – също добра алтернатива, още повече, че хотелите от южната страна на скалистия полуостров Буджака са обърнати именно към този плаж;

– плаж Дюни – малка част от него се използва от летиращите във ваканционните селища “Дюни” и “Св. Тома”, но е твърде отдалечен от Созопол.

5. Проблемите на туризма в общинския план за развитие и общественото мнение

Ако се съди от приоритетите и мерките, заложи в стратегическите планови документи, Созопол се стреми към заздравяване на главната си икономическа опора – туризма, към подобряване на благосъстоянието на населението и балансирано развитие на цялата територия на общината.

Последната задача не е за подценяване. Град Созопол само частично е функционален и съвсем не е пространствен център сред останалите селища в общината. От създаването на общината досега общо седем села преминаха към съседните общини Бургас и Приморско. За функционирането общината като жизнена териториално-селищна общност, освен всичко друго са необходими преки пътни връзки, които така и не бяха реализирани.

Созопол е малък град (или “беше малък град”) – официално с 5410 постоянни жители (към края на 2009 г.), но същевременно е сред тези, които в най-голяма степен се облагодетелстваха от годините на строителен и туристически бум. Градът растеше встрани и нагоре. Къщите ставаха все по-големи, дворовете – все по-малки. Дори и в Новия град има улички с ширината на две стрехи, истински “римли”, но от най-ново време.

През т. нар. социалистически период доходите на хората идваха от риболова и преработката на риба, отдаването на стаи под наем и моряшките заплати. Созопол проспа първото десетилетие на промените, но след това дойде и неговият ред. Вероятно само в новосъздадената вилна зона Буджака са инвестирани няколкостотин милиона лева. Местните собственици масово продаваха земите си – най-вече запустели лозя. Местната власт усложливо им променяше статута. Израснаха комплекси със звучни имена, напр.: Санта Марина, Лагуна бийч, Созополис, Свети Тома. Собствеността бързо се преструктурира. Върху препродадените по няколко пъти земи се строят хотелски комплекси. Местните жители надграждат къщите си и също са неофициални хотелиери. Част от инвестициите вече се възвръщат като приходи от туризма.

Най-обобщено, съвременният Созопол е резултат от наслагването на три исторически обусловени градски части. Първата – старият Созопол се доизгражда вече 2600 г. и е най-старият сега съществуващ български град. За “втория” Созопол, започнат от тракийските преселници с шаронски къщи на Харманите са били необходими няколко десетилетия. “Третият” Созопол – разпрострял се към Райския залив и Буджака (но официално извън градските

черти) беше построен само за няколко години. Той е част от необмисленото, неестетично и нискокачествено строителство, заплашващо да обхване цялото крайбрежие от Дуранкулак до Резово. Това е един от най-видимите резултати от продължителната неспособност на държавата на прехода да отстоява това, заради което съществува – обществената полза.

Бизнесът се движи от стихията на собствената си ненаситност и след като не беше поставен в релсите на държавна концепция за развитие на туризма, не заложи на нищо друго, освен на масов туризъм в най-примитивен вид. Време е да се спре с пропиляването на ресурсите на 378-те километра български морски бряг. Очевидно е, че просто не разполагаме с ресурси за да бъдем конкурент на южните ни съседи в стандартен евтин ваканционен туризъм. Гърция и Турция, имат над 20 хил. км морски брегове, и то по-топли от нашите. Шанс дават единствено възможностите за развитие на висококачествени и скъпи туристически услуги. Идеите за балансирано развитие не означават край на растежа, но твърде бавно проникват в съзнанието на отговорните в туристическия бранш и общинската администрация.

Фиг. 2. Териториално разрастване на гр. Созопол

6. Препоръки и перспективи

Относителното благополучие на община Созопол е заоблачено от проблеми. През активния сезон градът е пренаселен. Легловата база драматично не съответства на капацитета на плажовете. Те си останаха почти същите, само че малко по-мръсни, обградени от бетон и засенчени от хотели. Правото на свободен достъп до брега е конституционно, но практически неосъществимо. Примери са Райския залив, лъжефиордите в местността Колокита, бреговете на Боруна и т.н. Част от природата си отиде под строежите и строителните отпадъци. Още една заплаха виси над Бургаския залив – ново нефтено пристанище за нефтопровода до Александруполис.

За десет години строителен бум броят на туристическите легла нарастна повече от два пъти, както за сметка на строителството вътре в Созопол и Черноморец, така и около тях. За толкова кратък период плажовете не могат да нарастнат, дори и с прилагането на брегоукрепителни съоръжения – спорни както от естетическа, така и от екологическа гледна точка. Потвърждение е опитът в това отношение на Свети Влас. В дългосрочен план е най-добре плажовете да се оставят такива, каквито са, т.е. на волята на естествените геоморфоложки процеси. Истината е, че пряко използваемата площ на плажовете даже намалява, защото хотелите и увеселителните заведения (вкл. “преместваеми обекти”, които никога не се местят) отнемат значителна част от пясъчната ивица. Същото важи за огражденията за джетове, игрищата на плажа и други атракциони, които съвсем стесняват периметъра на плажуващите.

Пренаселеността вече отблъсква туристи, което най-ясно проличава от ситуацията в гр. Созопол. Данните за използването на територията на страната показват, че общата площ на плажовете и дюните по черноморското крайбрежие е само 16 км². Малко над 1 км² от тях са на територията на община Созопол. Стопанисването не издава разбиране за безкрайната им ценност за българския туризъм. Естествено е да останат плажове без хотели, но е трудно обяснимо серийното изграждане на морски хотели разчитащи само на басейни. Първите не могат да си намерят заинтересован стопанин, вторите – туристи.

Изминалите години като че ли не кристализираха рационализъм, а само множиха примерите на инвеститорска глупост. Някои строителни и териториално-устройствени решения в крайбрежието издават панически вложения в псевдотуристически проекти, които не работят и няма никакви изгледи да заработят. Съмнителен е и възгледът, че частните арендатори на плажовете ще осигурят по-рационалното им стопанисване. Арендуването стартира едно неконтролируемо преотдаване на нови наематели, най-вече на увеселителни заведения, шума от които прогонва туристите от плажа и близките хотели. Камарите от отпадъци, оставащи наесен на плажа и в съседните крайбрежни улици не притесняват само арендаторите, които в очакване на следващата рента вече са се прибрали в София и Пловдив. Едно общинско предприятие можеше по-

успешно да въведе ред в почистването, охраната и експлоатацията на плажовете, ако приоритетът на частния интерес не се приемаше за чак дотам под-разбиращ се.

Кризата в последните 3–4 години се отрази силно на района. Строителството е в застой, търсенето на парцели за строителство – също. Цените на недвижими имоти спаднаха, строителните обекти стоят недовършени, а довършените не могат да бъдат продадени. Засега не е ясно дали краят на строителната истерия наистина е дошъл или е отсрочен. Застрояването в много участъци от брега прехвърля рационалните граници на съответствието туристическа база – природнотуристическите ресурси. Унищожени са част от природните ресурси на морския туризъм. Затруднен е уж гарантираният достъп до това, което все пак не беше унищожено.

Трансформацията на собствеността по черноморското крайбрежие добре илюстрира кои са печелившите от двадесетгодишната надпревара на Прехода.

Изход за Созопол има – необходимо е бързо да усвоят други видове и форми на туризма. Това важи най-вече за културния туризъм, но и за селски, ловен, спортен, яхтен и екотуризм, които в една или друга степен са ориентирани към природно-туристическите ресурси на общината. За удължаването на туристическия сезон са налице климатични и др. предпоставки. Необходимо е развитието на всички форми и средства на традиционния ваканционен отдих, вкл. спортни игрища, пътеки за здраве, пешеходни и велосипедни маршрути по крайбрежието и във вътрешността, екопътеки и т. н.

Созопол е един от културните “репери” на Южното Черноморие. Градът има неповторима атмосфера, резултат от съвместяването на исторически, архитектурни и археологически паметници, с ролята му на средище за съвременното българско изкуство художествено и музикално изкуство. Засега е реализирана малка част от възможностите за по-атрактивно експониране, популяризиране и остойносттаване на разкритото и опазеното през вековете.

Очакваните ефекти са: по-равномерно разпределение на туристопотока през топлото (и не само) полугодие; поскъпване и разнообразяване на туристическите услуги, нарастване на общите приходи, подобряване на туристическата среда в нейния физически аспект, промяна на състава на туристопотока с нарастване на дела на по-платежоспособните туристи.

Една от главните задачи пред всяка община е грижата за повишаване на благосъстоянието на нейните жители. Това е отбелязано и в основния стратегически документ – планът за развитие. В конкретния случай със Созопол това означава общината да осигури (доколкото зависи от нея) условия за устойчиво развитие на стопанските дейности, тук – най-вече туризма. Под устойчиво развитие се разбира това, което не води до унищожаване на ресурсите, така че в бъдеще да носи приемливи доходи или още по-добре – нарастващи доходи. Ролята на общината не измества акцента от волята и инициативността на

стопанските субекти развиващи туристическата дейност, но може да бъде по-голяма в рекламата, техническата и социална инфраструктура, облекчените административни процедури, благоустрояването на обществените пространства, почистване на населените места и др. дейности, които създават подходяща среда за туризма.

Типичен пример за неизпълнението на тази функция е съдбата на археологическите разкопки в дюните зад плаж “Хармани” в Созопол. В продължение на няколкогодишни разкопки беше разкрит некропол от погребални камери от дялани варовикови блокове, покрити с мраморни плочи. След като археолозите се оттеглиха с най-ценните си находки, местността деградира в бунище от разхвърляни камъни и отпадъци от строящите се в непосредствена близост хотели. Тук беше мястото и сега времето, обектът да се приведе в атрактивен вид, да се направят подходи от дървени скари и наблюдателни площадки за туристите, да се поставят информационни табла. Така без големи разходи може да се осигури една изключително ценна връзка на природната с културната среда в интерес на туризма. Остава да се види такава ли ще е съдбата на терена на п-в Свети Кирик (остров в миналото), разкопките на о. Св. Иван и др. Град Созопол изобилства с такива примери, територията на цялата община – още повече, но заплахите, всъщност, дават и надеждата.

ЛИТЕРАТУРА

Димитров, Б. История на Созопол, 2009.

Марков, И., Н. Апостолов. Туристически ресурси, 2008.

Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България 2009–2013 г. (<http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/>).

НСИ – статистики (<http://www.nsi.bg>).

Областна стратегия за развитие на Област Бургас 2005–2015 г. (<http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/>).

Общински план за развитие на Община Созопол 2007–2013 г. (<http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/>).

Регионален план за развитие на Югоизточен район за планиране 2007–2013 г. (<http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/>).

Стратегически план за развитие на културния туризъм (<http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/>).

Янков, Р. Застрояването на Черноморското крайбрежие – тенденции и заплахи, В: Научни съобщения на СУБ, кл. Добрич, т. 7/2005 (http://geocities.com/usb_dobrich2/020.pdf).